

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Павлюк Н. П.

ВСТУП

Актуальність та перспективність досвіду обумовлена суттєвими змінами, що відбуваються останнім часом у соціальному та економічному просторі системи освіти, сучасними вимогами до шкільного навчання.

Найважливішими якостями особистості у XXI столітті стають ініціативність, здатність творчо мислити та знаходити нестандартні рішення, вміння обирати професійний шлях, готовність навчатися протягом усього життя. Усі ці навички формуються з дитинства.

Школа є важливим елементом у цьому процесі. Головні завдання сучасної школи – розкрити здібності кожного учня, виховувати порядну та патріотичну людину, особистість, готову до життя у високотехнологічному, конкурентному світі. Шкільне навчання має бути побудоване так, щоб випускники могли самостійно ставити серйозні цілі та досягати їх, уміло реагувати на різні життєві ситуації.

У концепції модернізації освіти України наголошується, що головним завданням російської освітньої політики є забезпечення сучасної якості освіти на основі збереження її фундаментальності та відповідності актуальним та перспективним потребам особистості та суспільства [23]. Модернізацію освіти неможливо уявити без застосування сучасних освітніх технологій на уроках, у тому числі на уроках української мови.

Педагогічним кредом має стати – «ВЧИТИ дітей ВЧИТИСЯ». Звідси й витікає головне педагогічне завдання – пробудити інтерес дітей до навчальної діяльності, домогтися, щоб учні проявляли активність у вивченні як програмного, так і додаткового матеріалу. Нові освітні технології та їх окремі елементи, які активно мають бути впроваджені на уроках мови, а також у позаурочний час, допомагатимуть учителям в успішному вирішенні зазначеного завдання.

1. Основні якості сучасних технологій

Своєрідність та новизна навчання полягає в тому, що застосування сучасних освітніх технологій дозволяє підвищити інтерес учнів до навчальної діяльності, передбачає різні форми подачі та засвоєння програмного матеріалу, містить у собі великий освітній, розвивальний та виховний потенціал. А практична значимість використання нових технологій відповідає сучасним вимогам, які стоять перед школою під час підготовки конкурентоспроможних громадян. Завдяки освітнім технологіям, у тому числі інформаційно-комунікативним, закладаються основи для успішної адаптації та самореалізації у подальшому житті наших випускників.

Провідною педагогічною ідеєю є застосування сучасних освітніх технологій з метою розвитку інтересу до української мови та, як наслідок, підвищення ефективності навчання.

Тому, на уроках потрібно прагнути створити систему оптимального поєднання елементів сучасних освітніх технологій та індивідуалізації освіти, не забуваючи при цьому про фізичне та психічне здоров'я учнів. І застосувати, наприклад, ІКТ на уроках мови з метою підвищення інтенсивності та результативності навчального процесу. Впровадження такого навчання передбачає більшого засвоєння навчального матеріалу, ніж це відбувалося за той самий час в умовах традиційного навчання. Отже, використання комп'ютера позитивно впливає на якість засвоєння знань учнями.

XXI століття називають віком технологій, бо жодна конкурентоспроможна сфера життя людини сьогодні не може обійтися без високих технологій. Це особливо має відношення до сфери освіти.

Сучасним освітнім технологіям повинні бути притаманні певні характеристики:

- гуманність (технології мають покращувати якість життя людей, наприклад, якість освіти);
- ефективність (технології мають бути результативними, тобто мають давати позитивні результати);
- науковість (технології повинні мати серйозне наукове обґрунтування);
- універсальність (технології повинні мати широке застосування, наприклад, та сама технологія повинна бути застосовна для викладання різних навчальних предметів, повинна бути придатна для

різних ступенів навчання, а також для навчання дітей із різним рівнем розвитку);

- інтегрованість (технології мають бути взаємопов'язані та взаємообумовлені і цим повинні доповнювати одна одну).

Педагогічна технологія – це продумана в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проєктування, організації та проведення навчального процесу із забезпеченням комфортних умов для учнів та вчителя» [30].

Поряд із поняттям «технології» існує «система». Педагогічні системи можуть бути описані як цілісні явища за допомогою низки ознак:

- інтегративні якості (такі, які не має жоден із окремо взятих її елементів);

- складові елементи, компоненти;

- структура (зв'язок та відношення між частинами та елементами);

- багатофункціональні властивості;

- комунікативні властивості (зв'язок із довкіллям);

- історичність, наступність [2].

Істотними характеристиками системи є цільові орієнтації та результати.

Нині в педагогічний лексикон міцно увійшло поняття «педагогічної технології». Але його розуміють та вживають по-різному.

Технологія – це сукупність прийомів, що застосовують у будь-якій справі, майстерності, мистецтві.

Педагогічна технологія – сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір та компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; це організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу [27].

Педагогічна технологія – це змістовна техніка реалізації навчального процесу [5].

Педагогічна технологія – це опис процесу досягнення запланованих результатів навчання [7].

Технологія – це мистецтво, майстерність, уміння, сукупність методів обробки, зміни стану [8].

Технологія навчання – це складова процесуальна частина дидактичної системи [42].

Педагогічна технологія – це продумана в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проєктування, організації та

проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів та вчителя [30].

Педагогічна технологія – це системний метод створення, застосування та визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних та людських ресурсів та їх взаємодії, що ставить за завдання оптимізацію форм освіти [17].

Педагогічна технологія означає системну сукупність та порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних та методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей [21].

У нашому розумінні педагогічна технологія – це змістовне узагальнення, що поєднує в собі сенси всіх визначень різних авторів (джерел). Поняття «педагогічна технологія» може бути представлено трьома аспектами:

1) науковим: педагогічні технології – частина педагогічної науки, що вивчає та розробляє цілі, зміст та методи навчання і проєктує педагогічні процеси;

2) процесуально-описовим: опис (алгоритм) процесу, сукупність цілей, змісту, методів та засобів для досягнення запланованих результатів навчання;

3) процесуально-дієвим: здійснення технологічного (педагогічного) процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних та методологічних педагогічних засобів.

Таким чином, педагогічна технологія функціонує і як наука, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, і як система способів, принципів і регулятивів, які використовують у навчанні, і як реальний процес навчання.

Поняття «педагогічна технологія» в освітній практиці застосовують на трьох ієрархічно підпорядкованих рівнях.

1. Загальнопедагогічний (загальнодидактичний) рівень: загальнопедагогічна (загальнодидактична, загальновиховна) технологія характеризує цілісний освітній процес у певному регіоні, навчальному закладі, на певному рівні навчання. Тут педагогічна технологія синонімічна педагогічній системі: до неї включається сукупність цілей, змісту, засобів та методів навчання, алгоритм діяльності суб'єктів та об'єктів процесу.

2. Приватнометодичний (предметний) рівень: використовують у значенні «приватна методика», тобто як сукупність методів та засобів для реалізації певного змісту навчання та виховання в рамках одного предмета, класу, учителя (методика викладання предметів,

методика компенсуючого навчання, методика роботи вчителя, вихователя).

3. Локальний (модульний) рівень: локальна технологія є технологією окремих частин навчально-виховного процесу, рішення приватних дидактичних та виховних завдань (технологія окремих видів діяльності, формування понять, виховання окремих особистісних якостей, технологія уроку, засвоєння нових знань, технологія повторення та контролю матеріалу, технологія самостійної роботи).

Розрізняють ще технологічні мікроструктури: прийоми, ланки, елементи. Шикуючись у логічний технологічний ланцюг, вони утворюють цілісну педагогічну технологію (технологічний процес).

Виділяють поняття «технологічна схема» – умовне зображення технології процесу, поділ його на окремі функціональні елементи та позначення логічних зв'язків між ними.

В освітньому процесі використовують технологічну карту – опис процесу у вигляді покрокової, поетапної послідовності дій (часто у графічній формі) із зазначенням застосованих засобів.

У літературі та практиці роботи шкіл термін «педагогічна технологія» часто застосовується як синонім поняття «педагогічна система». Як зазначалося вище, поняття «системи» ширше, ніж «технології», і включає, на відміну від останньої, самих суб'єктів та об'єктів діяльності.

Поняття «педагогічна технологія» часто предметного та локального рівнів майже повністю перекривається поняттям «методик навчання»; різниця між ними полягає лише у розстановці акцентів. У технологіях більш представлені процесуальний, кількісний та розрахунковий компоненти, у методиках – цільова, змістовна, якісна та варіативно-орієнтовна сторони. Технологія відрізняється від методик своєю відтворюваністю, стійкістю результатів, відсутністю багатьох «якщо» (якщо талановитий учитель, якщо здібні діти, якщо добрі батьки...).

Зустрічається також застосування термінів-ярликів, що є не зовсім науково коректним, утвердилося за деякими технологіями (колективний спосіб навчання, метод Шаталова, система Палтишева, Вальдорфська педагогіка). На жаль, уникнути термінологічних неточностей, що ускладнюють розуміння, не завжди вдається.

Із подальших визначень випливає, що «технологія» максимально пов'язана з навчальним процесом – діяльністю вчителя та учня, її

структурою, засобами, методами та формами. Тому до структури «педагогічної технології» входять:

- а) концептуальна основа;
- б) змістова частина навчання;
- в) цілі навчання – загальні та конкретні;
- г) зміст навчального матеріалу;
- ґ) процесуальна частина – технологічний процес;
- д) організація навчального процесу;
- е) методи та форми навчальної діяльності школярів;
- є) методи та форми роботи вчителя;
- ж) діяльність учителя з управління процесом засвоєння матеріалу;
- з) діагностика навчального процесу.

Будь-яка педагогічна технологія має відповідати деяким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності).

Концептуальність. Кожній педагогічній технології має бути притаманна опора на певну наукову концепцію, що включає філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей.

Системність. Педагогічна технологія повинна мати всі ознаки системи: логіку процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність.

Керованість. Передбачає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів.

Ефективність. Сучасні педагогічні технології існують у конкурентних умовах і мають бути за результатами ефективними та оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту навчання.

Відтворюваність. Це можливість застосування (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших однотипних освітніх закладах, іншими суб'єктами.

Нині у педагогіці утвердилося поняття про єдність змістових та процесуальних компонентів освітньої системи: цілей, змісту, методів, форм та засобів навчання. У процесі вдосконалення та варіацій педагогічних технологій їх компоненти виявляють різний ступінь консервативності: найчастіше варіюються процесуальні аспекти навчання, а зміст змінюється лише за структурою, дозуванням, логікою. При цьому зміст освіти як сутнісна частина освітньої технології багато в чому визначає і її процесуальну частину, хоча кардинальні зміни методів спричиняють глибокі перетворення цілей, змісту та форм.

Таким чином, процесуальна та змістова частини технології освіти адекватно відображають одна одну.

Між ними є ще один опосередкований компонент – дидактичний засіб – шкільний підручник, що відіграє найважливішу роль у визначенні змісту освіти, процесуальної частини технології та реалізації їхньої єдності. В останні роки в нашій країні створено велику кількість варіативних підручників, що у поєднанні з різноманітністю вибору педагогічних технологій теоретично уможливує подальше підвищення якості освіти.

Одна й та сама технологія може здійснюватися різними виконавцями більш-менш сумлінно, точно за інструкцією чи творчо. У цьому виконанні неминуче присутня особистісна компонента майстра, певна специфіка, але визначальною є та, що характеризує закономірності засвоєння матеріалу, склад і послідовність дій учнів. Звичайно, результати будуть різними, однак близькими до деякого середнього значення, характерного для певної технології.

Будь-яка сучасна педагогічна технологія – це синтез досягнень педагогічної науки і практики, поєднання традиційних елементів минулого досвіду і того, що народжене суспільним прогресом, гуманізацією та демократизацією суспільства. Її джерелами та складовими елементами є:

- соціальні перетворення та нове педагогічне мислення;
- наука – педагогічна, психологічна, суспільні науки;
- передовий педагогічний досвід;
- досвід минулого, вітчизняний та зарубіжний;
- народна педагогіка (етнопедагогіка).

Школа як соціальний інститут відображає стан всього суспільства та суспільної свідомості. Вона не може жити поза політикою, поза ідеологією, не сповідувати жодної філософії.

Так і будь-яка загальнопедагогічна освітня технологія ґрунтується на певному (усвідомленому чи неусвідомленому) філософському фундаменті. Філософські положення виступають як загальні регулятиви, що входять до складу методологічного забезпечення педагогічної технології.

Найбільш точно проявляється філософський фундамент у технологіях, до складу яких входить формування системи цілей (наприклад, релігійне виховання, гуманістична педагогіка тощо).

Досить безперечно філософські позиції простежуються у змісті освіти, у змісті навчальних дисциплін. Однак часто в їхній ідеологічній спрямованості немає єдності, тому зміст шкільної освіти

не дає цілісної картини світу, не має загальної філософської основи. Такою еkleктичністю відрізняється зміст сучасної шкільної освіти.

Важче виявити філософську основу у методах та засобах навчання. Одні й ті самі методи можна застосовувати в технологіях, абсолютно протилежних за ідеологією. І одна й та сама технологія може бути гнучкою і її можна пристосувати до тієї чи іншої філософської основи. Дати класифікацію педагогічним технологіям на основі такої множини неможливо.

Виділимо лише кілька альтернативних філософських основ, що найбільш точно виступають у концепціях педагогічних технологій: матеріалізм та ідеалізм, діалектика та метафізика, сциєнтизм та природовідповідність, гуманізм та антигуманізм, антропософія та теософія, прагматизм та екзистенціалізм.

Певною мірою в освітній інформації, у навчально-методичній літературі відображено насамперед діалектико-матеріальний філософський напрямок. Але існують альтернативні підходи розвитку дітей.

Гуманізм – система поглядів, яка визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток та прояв усіх здібностей [45]. Це система, яка вважає благо людини критерієм оцінки соціальних явищ, а принципи рівності, справедливості, людяності – бажаною нормою відносин у суспільстві.

До філософії гуманізму дотичні такі напрями, як антропософія, педоцентризм, вільне виховання, природовідповідність, неопозитивізм, позитивний екзистенціалізм. Ідеї гуманізму стали основою всіх релігійних систем.

Теософія є змістовним фундаментом шкіл релігійного спрямування. Теософська гуманістична парадигма має глибоке коріння в народній педагогіці, досить правильно формує в молоді уявлення про добро і зло, добродесну поведінку.

Для антропософії важливіша не божественна, а людська мудрість. Антропософія нічого спільного немає ні з фанатичними побудовами, ні з сектантством, вона має на меті строго орієнтований світогляд, спрямований на дослідження не матеріальних, а духовних цінностей, дає відповіді на питання про сенс, про цілі життя. Близька до антропософії філософія педоцентризму.

Педоцентризм – напрямок у філософії виховання, що виходить із пріоритету інтересів та потреб дитини, бачить основне завдання педагогіки у створенні умов для розвитку дітей [43].

Філософська концепція екзистенціалізму виходить із тези «людина є те, що вона сама з себе формує». Представники класичного екзистенціалізму зводили суть екзистенції, її моральний аспект до почуттів і настроїв, що мають негативний характер (страх, вина, відчай), а неоекзистенціалісти беруть на озброєння деякі гуманістичні ідеї, наділяючи екзистенцію такими чеснотами, як почуття віри в краще майбутнє. Завдяки цим чеснотам, вважають вони, моральний вибір людини стає свідомим і зрозумілим, виступаючи важливою умовою її активного ставлення до світу.

Концепція прагматизму виходить із того, що інтелектуальні та моральні якості особистості закладені в її унікальній природі та їх прояв пов'язаний насамперед із індивідуальним досвідом людини. Звідси представники прагматизму завдання освіти бачать у формуванні певних моральних якостей, принципів, ціннісної орієнтації особистості, лише у кількісному зростанні даних їй від природи здібностей, якостей та її індивідуального досвіду як головної умови самореалізації.

Ставлячи досягнення успіху головною метою життя людини, приборчники прагматичної концепції виховання обмежують успіх лише індивідуальними рамками життя, звільняючи його від необхідності ставити перед собою високі цілі, прагнути суспільного ідеалу. Сучасна неопрагматична філософія примиряє протиріччя індивідуалістичної позиції особи та гуманістичної її орієнтації.

Альтернативою гуманістичному напрямку є сциентизько-технократичні концепції, раціоналізм, відверто антигуманні теорії (расові, націоналістичні). Сциентизм як світоглядна орієнтація перебуває в абсолютизації ролі науки і техніки у системі культури людського суспільства. Абсолютизуються стиль та загальні методи побудови знань, властиві природним і точним наукам, які розглядаються як парадигма, зразок наукового знання взагалі. Сциентизькі настанови проявляються у зовнішньому наслідуванні точним і технічним наукам: у штучному застосуванні математичної символіки, схематизації, теоретизації, технологізації та технізації.

Альтернативою сциентизму є природовідповідність (природоподібність) – світогляд, що сповідує необхідність враховувати природні задатки людини, спиратися на них, а також єдність людини з природою, узгодженість та гармонію їхньої взаємодії.

Кожна технологія виходить із уявлень про джерела, причини, що визначають психічний розвиток людини. Залежно від основного,

провідного чинника розвитку, на який спирається технологія, можна назвати:

- біогенні технології, що передбачають розвиток психіки, що визначається біологічним спадковим (генетичним) кодом; зовнішнє середовище лише реалізує спадкові дані;
- соціогенні, які представляють особистість як «*tabula rasa*», де записується соціальний досвід людини, результати навчання;
- психогенні – результат розвитку в яких визначається, головним чином, самою людиною, її попередній досвід, психологічні процеси самовдосконалення;
- ідеалістичні, що передбачають нематеріальне походження особистості та її якостей [40].

У сучасній психологічній науці існує низка концепцій, що пропонують своє розуміння процесу засвоєння суспільного знання окремою людиною і відповідно до структури його пізнавальних дій.

Асоціативно-рефлекторна концепція навчання спирається на основні уявлення умовно-рефлекторної діяльності головного мозку, розкриті І. М. Сеченовим та І. П. Павловим. Їх суть у тому, що людський мозок має здатність не тільки відображати сигнали органів чуття, але також встановлювати та відтворювати зв'язки (асоціації) між окремими подіями, фактами, у чомусь подібними та різними. Відповідно до асоціативно-рефлекторної теорії, засвоєння знань, формування навичок та вмінь, розвиток особистісних якостей людини – це процес освіти в його свідомості різних асоціацій – простих та складних.

За Ю. О. Самариним усі асоціації поділяються на:

- «локальні» або «однолінійні», що становлять зв'язок між окремими фактами (сприйняттями) безвідносно до системи даних явищ;
- «приватносистемні», що ведуть від сприйняття до уявлення та поняття;
- «внутрішньосистемні», що забезпечують систематизацію асоціативних рядів у єдину систему у межах теми навчального предмета;
- «міжсистемні» або «міжпредметні» асоціації [34].

Об'єднання асоціацій у системи (формування інтелекту) відбувається в результаті аналітико-синтетичної діяльності, що здійснюється пізнанням суб'єкта. Саме ця діяльність визначає відносини значущості, суміжності, подібності явищ чи об'єктів та включає їх у відповідні ряди.

У ході навчання асоціації безперервно змінюються, перетворюються, розширюються та подовжуються асоціативні ряди. Отримання знань, формування навичок та умінь, розвиток здібностей (тобто процес утворення асоціацій) має певну логічну послідовність, яка включає такі етапи:

а) сприйняття навчального матеріалу;

б) його осмислення, доведене до розуміння внутрішніх зв'язків та протиріч;

в) запам'ятовування та збереження в пам'яті;

г) застосування засвоєного у практичній діяльності.

Найвищий результат у навчанні досягається за дотримання таких умов:

а) формування активного ставлення до навчання з боку учнів;

б) подання навчального матеріалу в певній послідовності;

в) демонстрація та закріплення у вправах різних прийомів розумової та практичної діяльності;

г) застосування знань на практиці [34].

Найвизначнішими представниками та творцями цієї концепції є І. М. Сеченов, І. П. Павлов, С. Л. Рубінштейн, Н. О. Менчинська, Д. М. Богоявленський, Ю. О. Самарин, Є. М. Кабанова-Меллер.

Велику увагу в рамках асоціативно-рефлекторної концепції приділяється оволодінню поняттям, навчанню дітей прийомом розумової діяльності – порівнянню, узагальненню, абстрагуванню.

Основи діяльнісної теорії вчення, що має свій початок ще в працях Ф. А. Дистервега, у ХХ столітті були розроблені вітчизняними вченими Л. С. Виготським, С. Л. Рубінштейном, О. М. Леонтьєвим, П. Я. Гальперіним, Д. Б. Ельконіним, В. В. Давидовим.

Діяльнісна теорія (підхід) спирається на уявлення про структуру цілісної діяльності (потреби-мотиви-мети-умови-дії) і пояснює процес активно-дослідницького засвоєння знань та умінь у вигляді мотивованого та цілеспрямованого вирішення завдань (проблем), полягає у пошуку дії, за допомогою якого можна так перетворити її умову, щоб досягти результату.

Розробники окремих напрямів діяльнісної теорії ставили акценти на різні компоненти цілісної структури діяльності (теорія змістовного узагальнення Д. Б. Ельконіна – В. В. Давидова, теорія поетапного формування розумових дій П. Я. Гальперіна – Н. Ф. Талізїна, теорія соціального навчання А. Бандури – Е. Маккобі, когнітивна теорія вчення Д. Брукнера – С. Пайперта).

В основу теорії покладено гіпотезу про провідну роль теоретичного знання та, зокрема, змістовного узагальнення у формуванні інтелекту. Навчальна діяльність дитини представлена як пізнавальна, побудована за теоретико-дедуктивним (на відміну від емпірично-індуктивного) типу. Реалізація її досягається формуванням в учнів теоретичного мислення шляхом спеціальної побудови навчального предмета та особливої організації пізнавальної діяльності. Навчальний предмет не просто викладає систему знань, а особливим чином (побудова його змісту) організовує засвоєння дитиною змістовних узагальнень – генетично вихідних, теоретично суттєвих властивостей та відносин об'єктів, умов їх походження та перетворення. Поняття «суб'єкт пізнання» виступає в цій концепції як здатність учня опанувати наукові поняття, організовані за теоретичним типом, відтворити у своїй діяльності логіку наукового пізнання, здійснити сходження від абстрактного до конкретного. Іншими словами, вчення постає як діяльність із відтворення змісту, шляху, методу наукового (теоретичного) пізнання.

Введення нового поняття у процесі навчання проходить чотири стадії:

- знайомство із запропонованою вчителем лінгвістичною ситуацією, орієнтування в ній;
- опанування зразком такого перетворення матеріалу, що виявляє найбільш суттєві ознаки – основи вирішення завдання даного виду;
- фіксація виявлених відносин у формі (предметної чи знакової) моделі;
- виявлення тих властивостей виділеного відношення, завдяки яким можна вивести умови та способи вирішення вихідного завдання [44].

Прийнята у традиційній системі навчання *методика використання наочного матеріалу*, стверджують В. В. Давидов і Д. Б. Ельконін, сприяє лише формуванню узагальнень емпіричного характеру, оскільки наочний образ перестав бути найбільш вдалою формою ознайомлення з істотними ознаками того чи іншого явища.

Такою формою може бути предметна чи знакова модель. Отже, заперечується універсальне використання на початкових сходах навчання принципу наочності.

Організація навчання, побудованого за теоретичним типом, на думку В. В. Давидова та її послідовників, найбільш сприятлива для розумового розвитку, тому таке навчання вони назвали *розвивальним*.

Ще у вітчизняній психології розроблено одну з найцікавіших теорій засвоєння – *теорія поетапного формування розумових дій* (Л.С. Виготський, П.Я.Гальперін, Н.Ф.Талізїна). В її основі лежить ідея про принципову спільність внутрішньої та зовнішньої діяльності людини. Відповідно до цієї ідеї, розумовий розвиток, як і засвоєння знань, навичок, умінь відбувається шляхом інтеріоризації, тобто поетапним переходом «матеріальної» (зовнішньої) діяльності у внутрішній розумовий план. У результаті такого переходу зовнішні дії із зовнішніми предметами перетворюються на розумові – інтеріоризуються. При цьому вони зазнають узагальнення, вербалізуються, скорочуються, стають готовими до подальшого внутрішнього розвитку, що може перевищувати можливості зовнішньої діяльності.

Послідовність навчання з урахуванням теорії поетапного формування розумових дій складається з етапів.

1. Попереднє знайомство з процесом, створення ООД. Відбувається попереднє ознайомлення з дією, тобто побудова у свідомості учня орієнтовної основи дії (позначимо це як ООД). ООД – текстуально або графічно оформлена модель дії, що досліджується, система умов правильного його виконання. Розрізняють кілька типів ООД: повний, неповний, ін-варіантний.

2. Матеріальна (матеріалізована) дія. Учні виконують матеріальну (матеріалізовану) дію відповідно до навчального завдання у зовнішній матеріальній, розгорнутій формі. Вони отримують та працюють з інформацією у вигляді різних матеріальних об'єктів: реальних предметів або їх моделей, схем, макетів, креслень тощо, зв'язуючи свої дії з ООД (інструкцією).

3. Етап зовнішньої мови. Після виконання кількох однотипних дій необхідність звертатися до інструкції відпадає та функцію орієнтовної основи виконує зовнішнє мовлення. Учні промовляють вголос ту дію, ту операцію, яку зараз засвоюють. У їхній свідомості відбувається узагальнення, скорочення навчальної інформації, а дія, що виконується, починає автоматизуватися.

4. Етап внутрішньої мови. Учні промовляють виконувану дію, операцію про себе, при цьому проговорюваний текст необов'язково повинен бути повним, учні можуть промовляти тільки найскладніші, значущі елементи дії, що сприяє подальшому уявному згортанню та узагальненню.

5. Етап автоматизованої дії. Учні автоматично виконують дію, що відпрацьовується, навіть подумки не контролюючи себе, чи

правильно вона виконується. Це свідчить про те, що дія інтеріоризувалась, перейшла у внутрішній план і необхідність зовнішньої опори відпала [20].

Основою формування сучасних освітніх технологій є низка теорій навчання.

Біхевіористські теорії навчання. У біхевіористських теоріях (Е. Торндайк, Д. Уотсон, Б. Скіннер та ін.) загальна формула засвоєння виглядає так: «стимул – реакція – підкріплення». Стимул – це спонукальна причина або ситуація (завдання, питання тощо), реакція на стимул – сама дія (фізична, розумова), підкріплення – сигнал про правильність виконання дії (матеріальне чи моральне стимулювання) [47].

Заперечуючи свідомість як основний компонент людських психологічних процесів, біхевіористи аналізують лише зовнішні, поведінкові акти, які, на їх думку, утворюються шляхом механічного (фізіологічного) закріплення адекватних реакцій на стимули. Навчальні вправи, побудовані на біхевіористській теорії засвоєння, складаються з дрібних, дробових порцій інформації, що повторюються багаторазово в різних поєднаннях і забезпечують їхнє запам'ятовування.

Гештальттеорія засвоєння (М. Вертхеймер, Г. Мюллер, В. Келер, К. Коффа) ґрунтується на вченні про гештальт – такої цілісної організації об'єкта сприйняття, при якій тільки і можливе засвоєння знань. Звідси будується особлива теорія засвоєння як одномоментне ознайомлення під час навчальної діяльності. Вправи з гештальттеорії оперують досить великими закінченими у сенсовому відношенні фрагментами інформації, розрахунок у яких зроблено на відбитки самої структури фрагмента та її сенсу [16].

Сугестопедична концепція навчання – це навчання на основі емоційного навіювання в стані, що призводить до надзапам'ятовування. Воно передбачає комплексне використання всіх вербальних та невербальних, зовнішніх та внутрішніх засобів сугестії (навіювання) [16].

Реалізація цієї концепції передбачає створення спеціальних психолого-педагогічних умов навчання.

Для вчителя це означає:

– високий авторитет (широка популярність, вражаючі успіхи в навчанні, видатні особисті якості, сила переконання);

– інфантилізація (встановлення природної атмосфери довіри, коли той, хто навчається довіряє вчителю);

– двоплановість при введенні нового матеріалу (кожне слово, що несе самостійне смислове навантаження, супроводжується відповідною інтонацією, жестом, мімікою).

Для учня необхідні:

- формування віри у виконання завдань навчання;
- постійне позитивне емоційне підкріплення за рахунок естетичних та комфортних умов;
- навіювання думки про великі можливості інтелекту учнів;
- демонстрації швидкого просування вперед у вивченні дисципліни та інше;
- «занурення» у навчальну дисципліну, концентроване вивчення матеріалу: щодня лише одна навчальна дисципліна по 4-6 годин протягом 2-3 місяців [16].

Основи сугестопедії закладено у працях В.М. Мясичева, Д.М. Узнадзе, Б.Д. Паригіна, Г.К. Лозанова.

Теорія нейролінгвістичного програмування (НЛП) – це процес навчання як руху інформації крізь нервову систему людини. У моделі НЛП виділяються:

1) вхід інформації, її зберігання, переробка та вихід – відтворення у тій чи іншій формі;

2) два види інформації: сенсорна (нейро) та вербальна (лінгво), звідки і походить назва «нейролінгвістична»;

3) три типи, три модальності дітей, що відрізняються розвитком візуальних (бачення), аудіальних (почуттів) або кінестетичних (дотик) каналів проходження інформації;

4) два типи дітей, що відрізняються розвитком різних півкуль мозку: лівопівкульні (де локалізовані процеси логічного, вербального мислення) та правопівкульні (де в основному зосереджені емоційні процеси).

Кожна дитина має своє індивідуальне поєднання особливостей нервової системи, які визначають успішність або неуспішність даної системи навчання [43].

Сучасні освітні технології забезпечують запровадження основних напрямів педагогічної стратегії:

- гуманізація освіти та особистісно орієнтований підхід;
- інтелектуальний розвиток дітей, їхня самостійність;
- доброзичливість до вчителя та один до одного;
- увага до індивідуальності людини, її особистості;
- точна орієнтація в розвитку творчої діяльності.

Використання нових технологій у процесі навчання – це актуальна проблема сучасної шкільної освіти. Сьогодні необхідно, щоб кожен учитель із будь-якої дисципліни міг провести заняття з використанням, наприклад, інформаційно-комунікативних технологій. Це дає можливість учителю працювати диференційовано та індивідуально, а також економить час. Усе це спонукає до пошуку нових педагогічних технологій та використання їх у своїй практиці.

2. Різновиди сучасних освітніх технологій

Сьогодні теоретично та на практиці роботи шкіл існує безліч варіантів навчально-виховного процесу. Кожен автор та виконавець привносить у педагогічний процес щось своє, індивідуальне, у зв'язку з чим кажуть, що кожна конкретна технологія є авторською. З цією думкою можна погодитись. Однак багато технологій за своїми цілями, змістом, застосовуваними методами та засобами мають досить багато подібності і за цими загальними ознаками можуть бути класифіковані у декілька узагальнених груп.

За сутнісним та інструментально значущими властивостями (наприклад, цільові орієнтації, характер взаємодії вчителя та учня, організації навчання) виділяються такі класи педагогічних технологій:

1) за рівнем застосування: загальнопедагогічні, частково-методичні (предметні) та локальні (модульні) технології;

2) за філософською основою: матеріалістичні та ідеалістичні, діалектичні та метафізичні, наукові (сцієнтистські) та релігійні, гуманістичні та антигуманні, антропософські та теософські, прагматичні та екзистенціалістські, вільного виховання та примусу;

3) за провідним фактором психічного розвитку: біогенні, соціогенні, психогенні та ідеалістські технології. Сьогодні загальноприйнято, що особистість є результатом сукупного впливу біогенних, соціогенних і психогенних факторів, але конкретна технологія може враховувати або робити ставку на будь-який із них, вважати його основним. У принципі не існує таких монотехнологій, які використовували б лише один будь-який єдиний фактор, метод, принцип – педагогічна технологія завжди комплексна. Проте своїм акцентом на той чи інший бік процесу навчання технологія стає характерною і одержує від цього свою назву;

4) за науковою концепцією засвоєння досвіду виділяються: асоціативно-рефлекторні, біхевіористські, гештальттехнології,

інтеріоризаторські, що розвивають. Можна згадати ще малопоширені технології нейролінгвістичного програмування та сугестивні;

5) за орієнтацією на особисті структури: інформаційні технології (формування шкільних знань, умінь, навичок з предметів – ЗУН); операційні (формування методів розумових процесів – МРП); емоційно-художні та емоційно-моральні (формування сфери естетичних та моральних відносин – СЕМ), технології саморозвитку (формування самоврядних механізмів особистості – СМО); евристичні (розвиток творчих здібностей) та прикладні (формування дієво-практичної сфери – ДПС);

6) за характером змісту та структури називаються технології: навчальні та виховні, світські та релігійні, загальноосвітні та професійно-орієнтовані, гуманітарні та технократичні, різногалузеві, приватнопредметні, а також монотехнології, комплексні (політехнології) та проникні технології. У монотехнологіях весь навчально-виховний процес будується на якійсь одній пріоритетній, домінуючій ідеї, принципі, концепції, у комплексних – комбінується з елементів різних монотехнологій. Технології, елементи яких найчастіше включаються до інших технологій і відіграють роль катализаторів, активізаторів, їх називають проникаючими;

7) за типом організації та управління пізнавальною діяльністю В.П. Безпалько запропонував таку класифікацію педагогічних систем (технологій). Взаємодія вчителя з учнем (управління) може бути розімкненою (неконтрольована та некорегована діяльність учнів), циклічною (з контролем, самоконтролем та взаємоконтролем), розсіяною (фронтальною) або спрямованою (індивідуальною) і, нарешті, ручною (вербальною) або автоматизованою (за допомогою) навчальних засобів. Поєднання цих ознак визначає такі види технологій:

– класичне лекційне навчання (управління – розімкнене, розсіяне, ручне);

– навчання за допомогою аудіовізуальних технічних засобів (розімкнене, розсіяне, автоматизоване);

– система «консультант» (розімкнене, спрямоване, ручне);

– навчання за допомогою навчальної книги (розімкнене, спрямоване, автоматизоване) – самостійна робота;

– система «малих груп» (циклічне, розсіяне, ручне) – групові, диференційовані способи навчання;

– комп'ютерне навчання (циклічне, розсіяне, автоматизоване);

– система «репетитор» (циклічне, спрямоване, ручне) – індивідуальне навчання;

– «програмне навчання» (циклічне, спрямоване, автоматизоване), для якого є заздалегідь складена програма [6].

У практиці зазвичай виступають різні комбінації цих «монодидактичних» систем, найпоширенішими з яких є:

– традиційна класична класно-урочна система Я. А. Коменського, що є комбінацією лекційного способу викладу та самостійної роботи з книгою (дідахографія);

– сучасне традиційне навчання, що використовує дидахографію у поєднанні з технічними засобами;

– групові та диференційовані способи навчання, коли педагог має можливість обмінюватися інформацією з усією групою, а також приділяти увагу окремим учням як репетитор;

– програмоване навчання, що ґрунтується на адаптивному програмному управлінні з частковим використанням інших видів.

Принципово важливою стороною у педагогічній технології є позиція дитини в освітньому процесі, ставлення до дитини з боку дорослих. Тут вирізняється кілька типів технологій.

Авторитарні технології, у яких педагог є одноосібним суб'єктом навчально-виховного процесу, а учень є лише «об'єкт», «гвинтик». Вони відрізняються жорсткою організацією шкільного життя, придушенням ініціативи та самостійності учнів, застосуванням вимог та примусу [6].

Високим ступенем неувagi до особи дитини виокремлюють *дидактоцентричні* технології, в яких також панують суб'єкт-об'єктні відносини педагога та учня, пріоритет навчання над вихованням, і найголовнішими факторами формування особистості вважаються дидактичні засоби [6].

Дидактоцентричні технології у ряді джерел називають технократичними; проте останній термін, на відміну першого, більше належить до характеру змісту, а не до стилю педагогічних відносин.

Особистісно орієнтовані технології ставлять у центр усієї шкільної освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, без конфліктних та безпечних умов її розвитку, реалізації її природних потенціалів. Особистість дитини на цій технології як суб'єкт, а й суб'єкт пріоритетний; вона є метою освітньої системи, а не засобом досягнення будь-якої абстрактної мети (що має місце в авторитарних та дидактоцентричних технологіях). Такі технології називають ще *антропоцентричними* [29].

Таким чином, особистісно орієнтовані технології характеризуються антропоцентричною, гуманістичною та психотерапевтичною спрямованістю та мають на меті різнобічний, вільний та творчий розвиток дитини.

У межах особистісно орієнтованих технологій самостійними напрямками виділяються *гуманно-особистісні* технології, технології співробітництва та технології вільного виховання.

Гуманно-особистісні технології відрізняються насамперед своєю гуманістичною сутністю, психотерапевтичною спрямованістю на підтримку особистості, допомогу їй. Вони «сповідують» ідеї всебічної поваги та любові до дитини, оптимістичну віру у її творчі сили, відкидаючи примус [48].

Технології *співробітництва* реалізують демократизм, рівність, партнерство у суб'єкт-об'єктних відносинах педагога та дитини. Учителі і учні спільно виробляють цілі, зміст, дають оцінки, перебуваючи у взаємодії з працею та співтворчості.

Технології *вільного виховання* роблять акцент на надання дитині свободи вибору та самостійності у більшій чи меншій сфері її життєдіяльності. Здійснюючи вибір, дитина найкращим способом реалізує позицію суб'єкта, досягаючи результату від внутрішнього спонукання, а не від зовнішнього впливу [48].

Езотеричні технології засновані на вченні про езотеричне («неусвідомлене», підсвідоме) знання – істини та шляхи, що ведуть до неї. Педагогічний процес – це повідомлення, не спілкування, а прилучення до істини. В езотеричній парадигмі сама людина (дитина) стає центром інформаційної взаємодії зі Всесвітом [48].

Вибір методу як засобу навчання визначають назви багатьох існуючих технологій: догматичні, репродуктивні, пояснювально-ілюстративні, програмованого навчання, проблемного навчання, навчання, що розвиває, саморозвивального навчання, діалогічні, комунікативні, ігрові, творчі.

За категорією учнів найбільш важливими та оригінальними є:

- масова (традиційна) шкільна технологія, розрахована на середнього учня;

- технології просунутого рівня (поглибленого вивчення предметів, гімназичного, ліцеїстського, спеціальної освіти);

- технології компенсуючого навчання (педагогічної корекції, підтримки, вирівнювання);

- різні віктимологічні технології (сурдо-, орто-, тифло-, олігофренопедагогіка);

– технології роботи з дітьми, які виокремлюються (важкими та обдарованими) в рамках масової школи.

I, нарешті, назви великого класу сучасних технологій визначаються змістом модернізацій і модифікацій, яким підвладна чинна традиційна система.

Монодидактичні технології використовують дуже рідко. Зазвичай навчальний процес будується так, що конструюється деяка полідидактична технологія, що поєднує, інтегрує низку елементів різних монотехнологій на основі будь-якої пріоритетної оригінальної авторської ідеї. Істотно, що комбінована дидактична технологія може мати якості, що входять до неї, що перевершують якості кожної з технологій.

Зазвичай комбіновану технологію називають за ідеєю (монотехнології), яка характеризує основну модернізацію, робить найбільший внесок у досягнення цілей навчання. У напрямку модернізації традиційної системи можна назвати такі групи технологій.

Педагогічні технології на основі гуманізації та демократизації педагогічних відносин. Це технології із процесуальною орієнтацією, пріоритетом особистісних відносин, індивідуального підходу, нежорстким демократичним управлінням та яскравою гуманістичною спрямованістю змісту [48].

До них відносимо педагогіку співпраці, гуманно-особистісна технологія Ш.О.Амонашвілі.

Педагогічні технології з урахуванням активізації та інтенсифікації діяльності учнів. Приклади: ігрові технології, проблемне навчання, технологія навчання з урахуванням конспектів опорних сигналів В. Ф.Шаталова, комунікативне навчання Е. І. Пассова [48].

Педагогічні технології на основі ефективності організації та управління процесом навчання. Приклади: програмоване навчання, технології диференційованого навчання (В. В. Фірсов, М. П. Гузик), технології індивідуалізації навчання (А. С. Границька, Інге Унт, В. Д. Шадриков), перспективно-випереджувальне навчання з використанням опорних схем та коментованого управління (С. М. Лисенкова), групові та колективні способи навчання (І.Д. Первін, В. К. Дяченко), комп'ютерні (інформаційні) технології [36].

Педагогічні технології на основі методичного вдосконалення та дидактичного реконструйованого навчального матеріалу: укрупнення дидактичних одиниць (УДО) П. М. Ерднієва, технологія

«Діалог культур» В. С. Біблера та С. Ю. Курганова, технологія реалізації теорії поетапного формування розумових дій М. Б. Воловича [48].

Природоподібні, що використовують методи народної педагогіки, що спираються на процеси розвитку дитини; виховання грамотності за А. М. Кушніром, технологія М. Монтессорі [18].

Альтернативні: вальдорфська педагогіка Р.Штейнера, технологія вільної праці С.Френе, технологія імовірнісної освіти О.М. Лобка.

Нарешті, прикладами комплексних політехнологій є багато чинних систем *авторських шкіл* (з більш відомих – «Школа самовизначення» А.М. Тубельського, «Школа для всіх» Є.О. Ямбурга, «Школа-парк» М.О. Балабана) [18].

Опис технології передбачає розкриття всіх основних характеристик, що уможливило її відтворення.

Опис (і аналіз) педагогічної технології можна здійснити у такій структурі:

1) ідентифікація даної педагогічної технології відповідно до прийнятої систематизації (класифікаційної системи);

2) назва технології, що відображає основні якості, принципову ідею, нарешті, основний напрямок модернізації навчально-виховного процесу;

3) концептуальна частина (короткий опис керівних ідей, гіпотез, принципів технології, що сприяє розумінню, трактуванню її побудови та функціонування):

- цільові установки та орієнтації;
- основні ідеї та принципи (основний фактор розвитку, що використовується, наукова концепція засвоєння);

- позиція дитини на освітньому процесі;

4) особливості змісту освіти:

- орієнтація на особисті структури (ЗУН, МРП, СМО, СЕМ, ДПС);
- обсяг та характер змісту освіти;
- дидактична структура навчального плану, матеріалу, програм, форми викладу;

5) процесуальна характеристика:

- особливості методики, застосування методів та засобів навчання;

- мотиваційна характеристика;

- організаційні форми навчального процесу;

- керування освітнім процесом (діагностика, планування, регламент, корекція);

- категорія учнів, на яких розрахована технологія;
- б) програмно-методичне забезпечення:
  - навчальні плани та програми;
  - навчальні та методичні посібники;
  - дидактичні матеріали;
  - наочні та технічні засоби навчання;
  - діагностичний інструментарій.

Експертиза педагогічної технології є багатоаспектною.

Концептуальна частина розглядається з позиції новизни (інноваційне), альтернативності, гуманізму та демократизму, сучасності.

Зміст освіти в рамках технології споглядаємо з позицій сучасних теорій загальної середньої освіти, принципів системності, ідей навчання та соціального замовлення.

У процесуальній характеристиці насамперед визначається доцільність та оптимальність окремих елементів, комплексність усіх методичних засобів, керованість, адекватність змісту освіти та контингенту учнів.

Програмно-методичне забезпечення має задовольняти вимоги науковості, технологічності, достатньої повноти та реальності здійснення.

Головним критерієм оцінки педагогічної технології є її ефективність та результативність.

Серед пріоритетних технологій, які варто застосовувати на уроках з мови, виділяють:

- інформаційно-комунікативні технології;
- технологія проблемно-пошукового навчання;
- тестові технології;
- проектна технологія;
- технологія інтеграції освіти;
- технологія використання ігрових методів;
- здоров'язберігаючі технології;
- технологія майстерень;
- технологія диференційованого навчання [10].

Сучасний урок цінний не так одержуваного інформацією, як навчанням у ході якого використано різні прийоми роботи: добування, систематизації, обміну, естетичного оформлення результатів. Комп'ютер є засобом самоконтролю, тренажером знань, презентацій результатів своєї діяльності.

Уроки української мови з комп'ютерною підтримкою – це найбільш цікавий та важливий показник запровадження ІКТ у навчальний процес.

На уроках варто використовувати комп'ютер у різних режимах:

- використання готових програмних продуктів;
- робота із програмами MS Office (Word, PowerPoint);
- робота з Інтернет-ресурсами (сайти, блоги вчителів);
- комп'ютерні тести, призначені для контролю рівня засвоєння знань учнів і в підготовці до ЗНО;
- медіатексти в електронному форматі (поетичний текст, прозовий епізод-аналіз тощо);
- створення слайдів із текстовим зображенням;
- комп'ютерна демонстрація мультимедійного уроку або окремої його частини;
- презентації навчального матеріалу, розробленого для уроків;
- електронні енциклопедії [36].

Застосування комп'ютерних програмних засобів на уроках української мови дозволяє не тільки урізноманітнити традиційні форми навчання, але й вирішувати різні завдання: підвищити наочність навчання, забезпечити його диференціацію, полегшити контроль знань, розвивати пізнавальну активність учнів.

Результати використання ІКТ на уроці:

- підвищується інтерес до предмета, що вивчається;
- застосовується індивідуальний підхід;
- підвищується рівень наочності під час викладання навчального матеріалу;
- розвивається творчий потенціал дітей;
- з'являються можливості для моделювання навчального процесу;
- знижується стомлюваність учнів;
- скорочується час на опитування.

Щоб учням було цікаво вчитися, а нам, учителям, цікаво вчити, необхідно підвищувати свою інформаційну культуру, йти в ногу з часом. Саме тому варто активно використовувати в своїй педагогічній діяльності ІКТ не як данину моді, а як можливість проводити уроки на новому рівні.

Проблемно-пошукове навчання формує гармонійно розвинену творчу особистість, здатну логічно мислити, самостійно знаходити рішення у різних проблемних ситуаціях, систематизувати та накопичувати знання, робити самоаналіз, а також сприяє розвитку в учнів критичного мислення.

Потрібно активно використовувати технологію проблемного навчання на різних етапах уроку: на етапі актуалізації знань та фіксації утруднень у діяльності, під час подачі навчального завдання, а також під час побудови проєкту виходу із скрути та рефлексії діяльності тощо.

Проблемні питання, поставлені перед учнями, спонукають їх до дії, навчають уміння самостійно вирішувати проблеми, намічати план пошуку рішення. Крім того, проблемна ситуація на уроці привчає дітей до аналізу, креативного погляду на питання.

За результатами використання цієї технології в учнів:

- удосконалюються вміння доводити свою позицію;
- формується повага до чужої точки зору;
- активізується пізнавальна діяльність;
- збільшується кількість творчих робіт;

• учитель не дає знання у готовому вигляді – діти досліджують їх самі.

Мета використання *тестових технологій* – визначати ступінь засвоєння матеріалу учнями, виявляти рівень знань, умінь та навичок, активізувати роботу із засвоєння навчального матеріалу, створювати ситуацію успіху, готувати до успішного складання ЗНО.

Варто на уроках мови використовувати тестові завдання під час організації самостійної роботи учнів у режимі самоконтролю, під час повторення навчального матеріалу для проведення проміжного контролю, для проведення залікових та підсумкових контрольних робіт, а також для здійснення систематичного індивідуального та групового контролю знань, отриманих під час уроків.

Можна використовувати три форми роботи з тестами: колективну, групову, індивідуальну. У тестах застосовують різноманітні види завдань: завдання з вибором односкладової відповіді «так» і «ні» або з вибором одного з чотирьох запропонованих варіантів, з короткою відповіддю у вигляді одного-двох слів, завдання з вільною розгорнутою відповіддю.

А на уроках контролю варто впроваджувати різнорівневі тестові завдання (елементи технології рівневої диференціації).

Проектна діяльність дозволяє найповніше розкрити та розвинути творчий потенціал особистості дитини у процесі навчання [24].

На уроках потрібно так організовувати пізнавальну діяльність учнів, щоб вони мали можливість самі відкривати нові знання. У результаті проєктної діяльності учні стають активними учасниками освітнього процесу, продукт їх творчої діяльності може

мати наукову значущість та бути предметом інновацій. Діти самі відкривають нові їм факти.

Учні можуть готувати індивідуальні та групові проекти, брати активну участь у шкільному конкурсі захисту дослідницьких проєктів.

Ця технологія робить навчальний процес більш повним, цікавим, насиченим та орієнтує учнів на самостійну роботу: індивідуальну, парну, групову, яку учні виконують протягом певного часу. Цей метод органічно поєднується з методом навчання у співпраці, проблемним та дослідницьким методом навчання.

Технологія інтеграції в освіті сприяє формуванню цілісної картини світу у дітей, розумінню зв'язків між явищами в природі, суспільстві та світі загалом [10].

Дана технологія розвиває цілеспрямованість, активність, гнучкість мислення та потенціал самих учнів, спонукає до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення та знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки, комунікативних здібностей.

На уроках української мови як дидактичний матеріал можна пропонувати фрагменти текстів художніх творів різних авторів, використовувати музичні твори, записи майстрів слова на дисках, фрагменти екранізації, репродукції картин.

Упровадження технології інтеграції розширює кругозір учнів, підвищує їх інтерес до предметів, і навіть формує бажання учнів поповнити багаж знань поза матеріалом підручника.

Однією із традиційних залишається *ігрова технологія*, яка має великі можливості. Ігрова форма занять створюється з допомогою ігрових прийомів і ситуацій, що є засобом спонукання, стимулювання учнів до навчальної діяльності. У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, мислити самостійно, розвивати увагу, прагнення знань [6].

Із п'ятого класу можна проводити роботу у групах. У середній ланці дуже ефективні ігри-змагання, що ґрунтуються на груповій діяльності: «Хто більше?», «Хто швидше?». Подібні ігри-змагання розвивають у школярів почуття особистої відповідальності за результат, швидкість реакції. З іншого боку, подібна ігрова діяльність насичує урок емоційно, підтримує високий рівень інтересу до предмета.

У старших класів ігрова діяльність заміщується рольовими, діловими іграми, уроками-конференціями, уроками-практикумами.

Групова робота можлива на уроці на різних етапах. Наприклад, після пояснення нового матеріалу групам пропонується викласти матеріал як опорної схеми, малюнка, кластера, таблиці, щоб цей матеріал було легко запам'ятати.

Включення в урок дидактичних ігор та ігрових моментів робить процес навчання цікавим, створює в учнів бадьорий робочий настрій та запобігає виникненню труднощів у засвоєнні навчального матеріалу.

Урок – основна форма організації навчальної діяльності школярів, а тому можна стверджувати, що важливо говорити і про вимоги до уроку з позицій здоров'язбереження.

Здоров'язберігаючі технології та їх елементи застосовують на уроках та у позаурочний час. Потрібно уважно віднестись до стану здоров'я учнів на уроці. Використовуючи технічні засоби навчання забезпечувати мінімальне навантаження щодо обсягу завдань. Здійснювати варто чергування видів діяльності, що запобігає перевтомі учнів [48].

Спостереження показують, що грамотне використання здоров'язберігаючих технологій дозволяє учням успішно адаптуватися в освітньому та соціальному просторі, розкрити свої творчі здібності.

Однією з форм організації навчального процесу, що передбачає творчу діяльність із побудови власних знань у межах тієї чи іншої навчальної теми, є *педагогічна майстерня* [48].

Педагогічна майстерня – це педагогічна технологія, що поєднує ігрові, дослідницькі, проблемні види діяльності. На таких заняттях дітям цікаво працювати, допомагати друзям, весело слухати відповіді інших, відпадає примусова функція. Підготовка майстерні вимагає вчителя нестандартного підходу. Ця технологія потребує, передусім, гуманістичної філософії вчителя, в основі якої – особистісно орієнтований підхід до дитини, розвиток її індивідуальності [48].

У роботі майстерні важливий процес, а не лише результат творчого пошуку. Саме він залучає дитину та дорослого до самостійної дослідницької та творчої діяльності.

Упровадження в освіту технології педагогічних майстерень підвищується загальний рівень навчального процесу, посилюється мотивація навчання та пізнавальна активність учнів. В освітньому процесі, побудованому відповідно до принципів майстерні, ніщо не заучується, все засвоюється лише у дії.

Використання технології педагогічних майстерень дозволяє:

- самостійно здобувати знання, закріплювати отримані знання;
- формувати навички самооцінки, самоконтролю;

- здійснювати самостійну дослідницьку діяльність під час написання творів, складанні проєктів.

Таким чином, технологія педагогічних майстерень у поєднанні з сучасними інформаційними технологіями може суттєво підвищити ефективність освітнього процесу, вирішити завдання виховання всебічного розвиненої, творчо вільної особистості, пізнавальну активність учнів, що, безсумнівно, призводить до підвищення ефективності навчання.

Диференційований підхід у навчанні якнайкраще сприяє здійсненню особистісного розвитку учнів [32].

Основне завдання диференційованої організації навчальної діяльності полягає у розкритті індивідуальності. Диференційоване навчання зводиться до виявлення та максимального розвитку здібностей кожного учня. Істотно те, що застосування диференційованого підходу на різних етапах навчального процесу зрештою спрямовано на оволодіння всіма учнями певним програмним мінімумом знань, умінь та навичок.

Диференційована організація навчальної діяльності враховує рівень розумового розвитку, психологічні особливості учнів, абстрактно-логічний тип мислення. До уваги також приймаються індивідуальні запити особистості, її можливості та інтереси у конкретній освітній галузі.

Для підвищення ефективності уроку та вирішення вищезазначених завдань застосовуються різні види диференційованого навчання: картки для корекції знань, різнорівневий роздавальний та дидактичний матеріал, у якому взято за основу поетапне, покрокове формування навчальних прийомів тощо. Це дозволяє учням усувати наявні прогалини у знаннях та міцно засвоювати поточний навчальний матеріал.

Особливим видом диференційованого навчання є домашня робота. Вона відбувається без безпосереднього керівництва вчителя. Тому потребує створення необхідних умов для її успішного виконання. Одна з основних умов – це доступність домашньої роботи. Диференційований підхід до виконання домашнього завдання дозволяє кожному школяру працювати у своєму оптимальному темпі, дає можливість справлятися із завданнями, вселяє впевненість у власні сили. Матеріал підручників допомагає варіювати завдання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, знаходити нові прийоми, що активізують увагу, пам'ять та мислення школяра.

Отже, використання сучасних освітніх технологій на уроках мови дає високі результати:

- розвиває творчі, дослідницькі здібності учнів, підвищує їхню активність;
  - сприяє інтенсифікації навчально-виховного процесу, більш осмисленого вивчення матеріалу, набуття навичок самоорганізації, перетворення систематичних знань на системні;
  - допомагає розвитку пізнавальної діяльності учнів та інтересу до предмета;
  - розвиває в учнів логічне мислення, значно підвищує рівень рефлексивних дій із матеріалом, що вивчається.
- Застосування сучасних освітніх технологій дозволяє вчителю:
- наповнити уроки новим змістом;
  - розвивати творчий підхід до навколишнього світу, допитливість учнів;
  - формувати елементи інформаційної культури;
  - прищеплювати навички раціональної роботи з комп'ютерними програмами;
  - підтримувати самостійність у засвоєнні комп'ютерних технологій.

Сучасний педагог повинен уміти працювати з новими засобами навчання, щоб забезпечити одне з найголовніших прав учня – право на якісну освіту.

Використання нових технологій відповідає сучасним вимогам, що стоять перед школою. Завдяки освітнім технологіям, у тому числі інформаційно-комунікаційним, закладаються основи для успішної адаптації та самореалізації у подальшому житті наших випускників.

Упровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес дозволяє активізувати процес навчання, реалізувати ідеї навчання, підвищити темп уроку, збільшити обсяг самостійної роботи учнів.

Комп'ютер на уроці – це інструмент з широкими можливостями, що дозволяє яскраво та цікаво викласти матеріал, підготувати дидактичні матеріали, що супроводжують урок, розробити письмові завдання та тести для учнів. Інформаційно-комунікаційні технології уможливають задовольнити безліч пізнавальних потреб, доступність діалогового спілкування в інтерактивному режимі.

Психологи відзначають, що з сучасної людини характерне прагнення візуального сприйняття інформації. Учні краще сприймають зоровий ряд, ніж текстовий. Застосування у процесі навчання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє частковому вирішенню цієї проблеми. Електронні навчальні посібники, створені з урахуванням мультимедіа, сильно впливають

на уяву, полегшують процес запам'ятовування, дозволяють зробити урок цікавішим.

Але варто звернути увагу на проблеми, що виникають під час впровадження навчальних технологій.

1. Проблема роботи з електронними пристроями, та використання їх у педагогічному процесі. Тому вчителям доводиться навчитися працювати разом із застосуванням сучасних технологій. Особливістю інноваційної технології є те, що її розробка та застосування потребує високої активності, на що витрачається чимало часу та сил з боку вчителя, необхідних для докладного пояснення матеріалу. Наприклад, презентація до нового матеріалу. Тут ми бачимо мінус у тому, що презентація як наочність без пояснення та розгляду матеріалу призведе до низького рівня засвоєння, запам'ятовування та відтворення теми.

2. Зайве захоплення сучасними технологіями проведення занять може стати причиною того, що учень, залучений до «ненудних» форм навчання, виявиться нездатним до засвоєння матеріалу, запропонованого в традиційній вербальній формі. Не варто забувати, що живе, емоційне слово вчителя-словесника ніколи не замінить навіть найрозумніша машина.

3. Вчителю дуже складно подолати стереотипи проведення уроку, що складалися роками. Виникає величезне бажання підійти до учня та виправити помилки, підказати готову відповідь. З цією ж проблемою стикаються і ті, хто навчається: їм незвично бачити педагога в ролі помічника, організатора пізнавальної діяльності.

ВИСНОВКИ

Отже, без прагнення нового немає життя, немає розвитку, немає прогресу. Ці слова сказані давно. Тоді про комп'ютерні технології ніхто й не думав. Але, ці слова про сучасного вчителя, який прагне вперед, готовий засвоювати все нове, інноваційне та з успіхом застосовувати у практиці своєї роботи.

Таким чином, сучасні педагогічні технології в поєднанні з сучасними інформаційними технологіями можуть істотно підвищити ефективність освітнього процесу, вирішити завдання виховання всебічно розвиненої, творчо вільної особистості, які стоять перед освітньою установою.

АНОТАЦІЯ

У розділі зазначено, що ефективність роботи вчителя української мови значною мірою залежить від рівня впровадження новітніх освітніх технологій. Від особливостей їх застосування залежить

розумовий розвиток учнів. Проблеми вибору технологій не тільки з кожним роком викликають все більший інтерес у науковців, але насамперед є необхідною складовою професійних компетенцій кожного вчителя української мови. Такі знання необхідні для вміння розбиратися в інноваційних освітніх технологіях; встановлювати особливості вибору, впроваджуючи їх на уроках, уміти володіти основами аналізу кожної технології. Розділ розкриває зміст знань у галузі теорії та практики сучасних технологій в освіті. Також визначено їх основні якості.

Окреслене коло питань дасть змогу сформувати та розвинути знання про зазначене питання, які дозволять майбутнім фахівцям відповідної галузі здійснювати професійну діяльність на основі впровадження найефективніших прийомів та форм технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атугов П. Р. *Технология и современное образование. Педагогика.* 1996. № 2. С. 11-14.
2. Афанасьев В.Т. *Системность и общество.* Москва : ЛЕНАНД, 2018. 368 с.
3. Балабанова Н. *Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього.* Україна. Київ : Арістей, 2005. 104 с.
4. Беспалько В. П. *Педагогика и прогрессивные технологии обучения.* Москва, 1995.
5. Беспалько В. П. *Слагаемые педагогической технологии.* Москва : Педагогика, 1989. 192 с.
6. Бордовский Г. Л., Извозчиков В. А. *Новые технологии обучения : Вопросы терминологии. Педагогика.* 1993. № 5. С. 12-15.
7. Воловий М. Б. *Наука обучать : технология преподавания математики.* Москва : Linka-Press, 1995. 280 с.
8. Гальперин П. Я. *Методы обучения и умственное развитие.* Москва, 1985. 45 с.
9. Гершунский Б. С. *Педагогическая прогностика.* Киев : Вища школа, 1986. 200 с.
10. Грабовський С. Л. *Інтерактивне навчання у вузі : проблеми і перспективи. Вісник Львівського університету.* Львів, 2007. № 15. С. 171-176.
11. Гриндер М. *Исправление школьного конвейера, или НЛП в педагогике.* М., 1995.
12. Гузев Н. И. *Еще одна точка зрения. Народное образование.* 1997. № 6.
13. Гуружапов В. Л. *Вопросы экспертизы образовательных технологий. Психологическая наука и образование.* 1997. № 2. С. 54-58.

14. Гусинский Э. Н. Построение теории образования на основе междисциплинарного системного подхода. Москва : Школа, 1994. 184 с.
15. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. Москва : ИНТОР, 1996. 544 с.
16. Долгополов Н. Гештальт-подход. *Частная школа*. 1995. № 1.
17. Дреер А. Преподавание в средней школе США. Москва, 1983.
18. Занков Л. В. Избранные педагогические труды. Москва : Педагогика, 1990. 424 с.
19. Ильясов И. И. Структура процесса учения. Москва : Издательство Московского университета, 1986. 200 с.
20. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике. Рига : НПЦ «Эксперимент», 1995. 143 с.
21. Кларин М. В. Педагогическая технология. Москва : Знание, 1989. 77 с.
22. Колесникова И. А. Педагогические цивилизации и их парадигмы. *Педагогика*. 1995. С. 84-89.
23. Концепція мовної освіти в Україні. Проект. Освіта України. 2011. № 1-2. С. 6.
24. Карбованець О. Метод проєктів – сучасна педагогічна технологія навчання освітніх закладів різних рівнів [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www/eduforme.org>.
25. Краевский В. В., Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. *Дидактика средней школы*. Москва : Педагогика, 1982. С. 117-126.
26. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва : Педагогика, 1981. 186 с.
27. Лихачев Б. Т. Педагогика. Москва, 1992. 505 с.
28. Лозанов Г. Суггестология и суггестопедия. София, 1978.
29. Менчинская Н. А. Проблемы учения и умственного развития. Москва : Педагогика, 1989. 224 с.
30. Монахов В. М. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса : монография. Волгоград : Перемена, 1995. 152 с.
31. Пидкасистый П. И. Педагогика. Москва: Роспедагентство, 1996. 332 с.
32. Питюков В. Ю. Основы педагогической технологии : учебно-методическое пособие. 3-е изд., испр. и доп.. Москва, 1997. Москва, 2001. 195 с.
33. Разин В. Философия образования : предмет, концепция, направления изучения. *Вестник высшей школы*. 1991. №1. 92 с.

34. Селевко Г. К. Энциклопедия образотворчих технологий [Текст] : В 2 т. Т 1. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. 816 с.
35. Сохраняева Т. В. Гуманистические ориентиры развития системы образования. *Философские науки*. 2005. № 9. 115-131 с.
36. Семеніхіна О. Про формування у майбутнього вчителя умінь унаочнювати навчальний матеріал засобами комп'ютерної візуалізації. *Використання інноваційних технологій в процесі підготовки фахівців : II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*, 28-29 березня. 2017. Вінниця, 2017
37. Теоретические основы процесса обучения : научн. изд. под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера. Москва, 1989. 119 с.
38. Уланов В. В. Российская школа в европейском контексте. *Директор школы*. 1996. №3. С. 3-12.
39. Фридман Л. М. Педагогический опыт глазами психолога. Москва : Просвещение, 1987. 224 с.
40. Фридман Л. М. Психологічна наука – учителю. Москва: Просвіта, 1985. 224 с.
41. Центр нейролингвистического программирования в образовании. *Частная школа*. 1994.
42. Чошанов М. А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения. Москва : Народное образование, 1996. 160 с.
43. Шадриков В. Д. Философия образования и образовательные политики. Москва : Логос, 1993. 181 с.
44. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека. Москва : 1996. 320 с.
45. Шварцман К. А. Философия и воспитание. Москва : Политиздат, 1989. С. 73-74.
46. Щедровицкий П. Г. Лекции по философии образования. Москва, 1993. 154 с.
47. Щукина Г. И., Пидкасистый П. И. Педагогические проблемы формирования познавательного интереса. Москва, 1988.
48. Юдин В. В. Педагогическая технология. Ярославль : Изд-во ЯПИ, 1997. 48 с.

Information about the author:

Pavlyuk Nataliya Petrivna

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Stylistics and Culture
of the Ukrainian Language
Rivne State Humanitarian University
12, Stepana Bandery str., Rivne, 33000, Ukraine